

Vöru-og iðnhönnuðir
Um löggildingu starfsheitis

Friðgerður Guðmundsdóttir
Vöruhönnun 2008

- Bls. 1* Inngangur
Bls. 2 Aðferðin
Bls. 3 Hönnun
Bls. 5 Lögverndun starfsheitis
Bls. 6 Félag vöru- og iðnhönnuða
Bls. 8 Grafískir hönnuðir
Bls. 11 Hvaða áhrif hefur lögverndun
starfsheitis fyrir hagsmuni neytenda?
Bls. 12 Menntun
Bls. 14 Rent seeking, rentusókn
Bls. 15 Almannahagsmunir
Bls. 16 Starfsheitið grunnskólakennari
Bls. 18 Samtök hönnuða í Bretlandi
Bls. 20 Lokaorð

Inngangur

Nú þegar líða fer að lokum námstíma mínum við hönnunardeild Listaháskóla Íslands beinist athyglín að því hvað taki við að honum loknum. Hver er staða mína á vinnumarkaði með þessa menntun? Ég hef formlega lokið námi í vöruhönnun innan tíðar og get þá titlað mig sem vöruhönnuð. En, ... geta það ekki allir? Áður en ég hóf nám við Listaháskólann var ég í hönnunardeild í Iðnskólanum í Hafnarfirði og síðan hef þá ég hitt sammnemendur mína þaðan sem titla sig iðnhönnuði eftir þá menntun. Eru þeir iðnhönnuðir? Mega þeir kalla sig það? Hver getur bannað þeim það ef einhver? Mig langar til þess að skyggast inn í þennan heim starfsheita og fjallar þessi ritgerð um löggildingu á starfsheimum.

Félag vöru-og iðnhönnuða var stofnað árið 2007. Það hefur boríð á góma á félagsfundum hvort að stéttin ætti að vinna í því að sækja eftir löggildingu starfsheitis. Sambærilegir hópar fagfólks innan hönnunar, grafískir hönnuðir, arkitektar og húsgagna- og innanhússarkitektar eru með löggilt starfsheiti og því vaknar sú spurning hvers vegna vöru- og iðnhönnuðir eru það ekki, eða fatahönnuðir. Eru einhver rök gegn því að vöru-og iðnhönnuður ætti að vera lögverndað starfsheiti? Eða er til önnur leið til að tryggja að menntun standi að baki starfsheiti en sú leið að binda starfsheiti í íslensk lög?

Á fyrsta fundi sem ég mætti á hjá féluginu var verið að ræða þau verkefni sem framundan voru og fólk beðið um að koma með tillögur. Ég bar fram fyrirspurn um hvort að eitthvað væri farið að skoða hvort að iðn- og vöruhönnuðir ættu að sækjast eftir löggildingu á starfsheitinu. Ég var búin að vera grunnskólakennari í mörg ár áður en ég fór í hönnunarnám og mér fannst sjálfsagt að eftir 3-5 ára háskólanám ætti fólk að standa vörð um þá þekkingu sem það hefur öðlast á námstímanum og sjálfsagt að hver sem er gæti ekki kallað sig grunnskólakennara án þess að hafa til þess viðeigandi menntun.

Við nánari umhugsun um löggildingu starfheitis fóru að vakna upp spurningar í huga mínum, spurningar eins og: Hvað þýðir löggilding á starfsheiti í raun? Hver er ávinningurinn af því að starfsheiti er lögverndað? Er starfið sjálft lögverndað þó að starfsheitið sé það? Breytir löggilding einhverju? Hverju og fyrir hvern?

Í framhaldinu langaði mig til að skoða hvernig þessi mál hafa gengið fyrir sig hjá sambærilegum hópum, hvaða áhrif löggilding hefur haft, hvaðan þörfin er komin til að lögbinda starfsheiti að tiltekinn hópur kallar sig ákveðnu starfsheiti, hvaða þýðingu það hefur fyrir viðskiptavini þessara hópa og svo framvegis.

Aðferðin

Sú leið sem ég hef valið að fara til að nálgast verkefnið er í fyrsta lagi að skoða lög og reglugerðir sem lúta að löggildingu starfsheita, atvinnufrelsi og hagsmuni neytenda. Í öðru lagi að skoða lítillega aðrar stéttir til samanburðar. Í þriðja lagi tók ég viðtöl við valda aðila. Fyrst má nefna viðtal við forsvarsmann sambærilegs fagfélags, Hörð Lárusson formann Félags íslenskra teiknara (FÍT). Eftirfarandi spurningar lagði ég fyrir hann:

1. Sóttist félagið eftir löggildingu og hvað varð til þess ef svo var?
2. Hvað leið langur tími frá því að byrjað var að vinna í málínu þar til það var í höfn?
3. Hvaða ávinning töldu félagsmenn að löggilding bæri með sér?
4. Telur þú að viðhorf til stéttarinnar hafi breyst?
5. Telur þú að launakjör hafi breyst?
6. Telur þú að vinnubrögð fólks í stéttinni hafi breyst?

Þá tók ég viðtal við Egil Egilsson formann vöru-og iðnhönnuða og lagði fyrir hann eftirfarandi spurningar:

Telur þú að þeir sem eru starfandi við vöru-og iðnhönnun myndu hafa hag af því að starfsheitið væri lögverndað?

Hvað heldur þú að myndi breytast?

Viðhorf til fagsins, vinnubrögð fagfólksins, laun, meiri/minni hagur fyrir neytendur?

Ég sendi einnig út bréf til útskrifaðra vöruhönnuða frá Listaháskóla Íslands árin 2007 og 2008 og núverandi nemenda við Listaháskóla Íslands í vöruhönnun og lagði fyrir þau eftirfarandi spurningu?

Finnst þér skipta máli þó að lítið eða ómenntað fólk í hönnun titli sig vöruhönnuð eða iðnhönnuð opinberlega?

Hönnun

Samkvæmt Orðabók Háskólans¹ kemur orðið hönnun fyrst fyrir í Alfræðisafni Almenna Bókafélagsins sem gefið var út á árunum 1965-68². Þar er því gefin merkingin að reikna út, hugsmíða og teikna. Þrátt fyrir að orðið sjálft sé ungt þá er ekki þar með sagt að hlutir hafi ekki verið hannaðir hér landi fyrir þann tíma.

„Orðið „hönnun” er þýðing á orðinu „design”. Notkun á því orði fylgdi iðnbyltingunni og er til að lýsa því fyrirbæri að teikna í kjaftinn á vélinni eða útsæra teikningar fyrir aðra til að smíða eftir. Á Íslandi hét þetta bara að teikna.”³ Arkitektar teiknuðu/hönnuðu hús og innréttigar og margir þeirra einnig húsgögn og annan húsbúnað. Húsgagnateiknar voru fyrirrennarar húsgagnahönnuða og teiknuðu/hönnuðu þeir húsgögn sem framleidd voru á smíðaverkstæðum um allt land og var gullold íslenskrar húsgagnaframleiðslu á 6. og 7. áratugnum eða allt þar til Ísland gerði fríverslunarsamning við Evrópu (EFTA). Við það hófst innflutningur á ódýrari húsgögnum og þau íslensku urðu undir í samkeppninni.⁴

Listaháskóli Íslands var stofnaður 1998 og byrjaði að bjóða upp á nám í hönnun árið 2001 og ári síðar í arkitektúr.⁵ Í hönnunarnáminu er: „Lögð er áhersla á skipulagshæfileika, listrænt innsæi og víðsýni og að gera nemendur reiðubúna til að takast á við viðtæk viðfangsefni á skapandi og gagnrýninn hátt.”⁶ Árið 2004 útskrifast þá fyrsti hópur hönnuða frá skólanum, þ.e. vöruhönnuðir, grafískir hönnuðir og fatahönnuðir. Með tilkomu þess að Listaháskóli Íslands fer að útskrifa vöruhönnuði breytist viðhorf til hönnunar. Hönnun sem kennd er hér á landi er listmiðuð, þ.e. hún er kennd í Listaháskóla og byggir á listrænni fagurfræði sem fléttast inn í hagnýtt gildi og framleiðslu.

Mikil upphafning hefur verið á þessum fyrstu árum aldarinnar á nýrri íslenskri hönnun í gegnum fjölmörla, má þar nefna sjónvarpsþáttinn Innlit/Útlit ásamt

¹ <http://www.lexis.hi.is/cgi-bin/ritmal/leitord.cgi> Sótt.11.11.08

² Alfræðisafn AB, 3.bók *Könnun Geimsins*. Þýðendur Baldur Jónsson, Gísli Halldórsson. Almenna bókafélagið. 1966. Bls 192

³ Guðmundur Oddur Magnússon. www.teiknarar.is. Sótt 10.11.2008

⁴ Hjalti Geir Kristjánssso í viðtali við Elsu Ævarsdóttur. Innanhússarkitektúr í fimmtíu ár, FHÍ. Dreift með Morgunblaðinu. Árvakur. 2005. Bls

⁵ <http://lhi.is/skolinns/soguagrip/> Sótt 13.11.2008

⁶ [www.honnunardeild.lhi.is](http://honnunardeild.lhi.is) Sótt 13.11.2008

sérblöðum dagblaðanna um hönnun. Þá má telja hönnunarverslunina Kraum sem er einungis með íslenska hönnun en hún var opnuð árið 2005. Opnaður hefur verið vefur á internetinu þar sem íslensk hönnun er til sölu, en það er vefurinn www.birkiland.is. Hönnunarsýningin Magma Kvik var sett upp á Kjarvalsstöðum vorið 2006 og var sýning á nýrri íslenskri hönnun. Í sýningarskrá þeirrar sýningar er talað um að sköpunarkrafturinn „kraumi” í íslenskri hönnun og að á sýningunni fái áhorfendur að líta undir „kraumandi yfirborðið”. Þá er í sýningarskránni gefin sú skilgreining á hönnun að hún sé „...gróskumikil grein sjónlista, þar sem líf og list mætast.”⁷

Það hefur skort á það, að mati Elísabetar Ingvarsdóttir hönnunarfræðings, að Íslendingar séu stoltir af hönnun sinni í gegnum tíðina. Lítið sem ekkert hefur verið skrifað um hönnun á Íslandi og engar rannsóknir hafa verið gerðar. Kannski sé það þess vegna sem nýútskrifaðir hönnuðir líta á sig sem frumkvöðla, að þeir þekkja söguna ekki nægilega vel.⁸

Með tilkomu Hönnunarmiðstöðvar Íslands, sem var opnuð formlega í mars 2008, hefur skapast sameiginlegur vettvangur hönnuða og arkitekta sem hefur breytt verulega aðgengi að upplýsingum og vitund hönnuða og amennings á gildi hönnunar. Á vef Hönnunarmiðstöðvarinnar, www.icelanddesign.is, segir: „Hönnunarmiðstöð leiðir saman fagmenntaða hönnuði og fyrirtæki í nýsköpunar- og vöruþróunarverkefnum.” Þau félög sem standa að Hönnunarmiðstöð eru: Arkitektafélag Íslands, Félag vöru-og iðnhönnuða, Félag íslenskra gullsmiða, Leirlistafélag Íslands, Félag húsgagna- og innanhússarkitekta, Félag íslenskra teiknara, Félag fatahönnuða, Textílfélagsins og Félags landslagsarkitekta.⁹

Það má segja að ákveðinn kraftur og bjartsýni hafi verið ríkjandi á þessu svíði undanfarin ár, án þess að við finnum beint fyrir langri hefð fyrir hönnun hér á landi. Það geta allir kallað sig kennara, það er engin löggilding á því. Það að kenna einhverjum eitthvað er „að kenna”, það liggur ljóst fyrir og nafnorðið fyrir sögnina að

⁷ *Magma /Kvika.* Sýningarskrá. Ritstjórn: Þórhildur Elín Elínardóttir, Hafþór Yngvason, Guðbjörg Gissurardóttir. Listasafn Reykjavíkur. Bls. 4

⁸ Elísabet Ingvarsdóttir. *Íslensk húsgagnahönnun.* Fyrirlestur í Listaháskóla Íslands. 11.11.2008

⁹ <http://www.icelanddesign.is/honnunarmidstod/> Sótt 14.11.2008

Árið 1986 var samþykkt breyting á þeim lögum og starfsheitin húsgagna-og innanhússhönnuður eru þar með orðin lögvernduð starfsheiti.¹⁴ Breyting verður enn árið 1989 þar sem landslagshönnuðum er bætt við.¹⁵

Árið 2000 breytist orðalag í lögnum, landslagshönnuður verður landslagsarkitekt. Árið 2002 eru gerðar breytingar þar sem orðalagi er enn breytt, í stað húsgagna-og innanhússhönnuður kemur húsgagna-og innanhússarkitekt. Árið 2006 bætast síðan grafískir hönnuður í hóp þeirra sem hafa lögverndað starfsheiti innan hönnunar-og tæknigeirans.¹⁶

Starfsheitin fatahönnuður, iðnhönnuður og vöruhönnuður eru hins vegar ekki nefnd í lögnum og eru þar með ekki lögvernduð starfsheiti.

Taka má fram hér að hver sem er getur fengið hönnunarvernd og einkaleyfi á verk sín, fólk þarf ekki að vera menntað sem hönnuðir til þess enda er þess hvergi getið í lögum að það þurfi sérstaka menntun eða starfsheiti til að hanna.¹⁷

Starfsvettvangurinn sjálfur nýtur ekki lögverndar sem þýðir það að hver sem er getur starfað við vörุ- og iðnhönnun.

Félag vörú-og iðnhönnuða

Fyrstu vöruhönnuðir sem hlotið hafa menntun hér á landi útskrifuðust árið 2004. Það var þó ekki fyrr en árið 2007 sem Félag vörú- og iðnhönnuða var sett á stofn. Það var stofnað á grunni annars félags, Félags iðnhönnuða sem var stofnað árið 1993 en hafði lognast út af vegna lítillar starfsemi. Í hinu nýja félagi eru núna 40 félagsmenn.

Hlutverk þess er samkvæmt lögum að:

- vera málsvari vörú – og iðnhönnuða.
- auka þekkingu og skilning á starfi þeirra.
- efla samkennd félagsmanna.
- gæta hagsmuna félagsmanna.
- stuðla að eflingu hönnunar.¹⁸

¹⁴ Lög nr. 62/1986

¹⁵ Lög nr. 44/1989

¹⁶ Lög nr. 84/2006

¹⁷ Lög nr. 48/1993

¹⁸ Samþykkt lög Félags vörú-og iðnhönnuða. Úr gögnum félagsins. 2008

Ekki er hægt að gerast félagi í Félagi vöru-og iðnhönnuða án þess að vera með tilskilda menntun. Menntun sú sem er viðurkennd er nám í Listaháskóla Íslands til BA gráðu eða sambærileg menntun erlendis frá. Það er félagsins að ákveða hvaða skólar veita „sambærilega menntun” en það getur þó orðið erfitt að meta þetta þar sem skólar eru misgóðir og gera mismunandi kröfur um inngöngu og útskrift. Með tilkomu félagsins virðist sem þeir sem læra til vöru-og iðnhönnunar erlendis hafi áhuga á að kynna sér félagið hér því að fólk leitar til félagsins um félagsaðild og þar með um viðurkenningu kollega sinna. Í samtali við Egil Egilsson formann félagsins kemur fram að enginn hefur fengið synjum um félagsaðild enn sem komið er. Hann kynnir sér sjálfur skólana sem umsækjendur hafa stundað nám við.¹⁹

Egill nefnir að bæði vöruhönnun og iðnhönnun eru ungar greinar á Íslandi og illa skilgreindar. Fagfólkisjálfst getur illa skilgreint hvað felst í faginu og almenningur er alls ekki með það á hreinu hvað vöru- og iðnhönnuðir gera. Reyndar sé hugtakið „hönnun” sem slíkt illa skilgreint.²⁰

Starfssvið vöruhönnuða og iðnhönnuða er talsvert breitt. Þeir sem starfa við vöru- og iðnhönnun hér á landi fást við margvísleg verkefni, má þar nefna: hönnun á vöru fyrir framleiðslusýrfirði (oftast eru það hönnuðirnir sem leita til fyrirtækjanna en ekki öfugt. Dæmi: Vík Prjónsdóttir), hönnun á sýningarrýmum (dæmi: Tvíeykið „Borðið” fyrir hluta af sýningunni Heimili + Hönnun 1997), þeir taka að sér innanhússhönnun, vinna á auglýsingastofum og einhverjir eru fastráðir hjá fyrirtækjum eins og Össuri. Á heimasíðu Hönnunarmiðstöðvar gefst hönnuðum kostur á að auglýsa þjónustu sína, vöruhönnuðir auglýsa þar að þeir hanni veggspjöld, merki og umbúðir, þeir auglýsa sýningahönnun, innanhússhönnun, matarhönnun, húsgagnahönnun, consepthönnun, grafiska hönnun, textílhönnun, upplifunarhönnun, tragedíuhönnun, hönnunarstjórnun, vefhönnun og margmiðlun. Á sama hátt og vöru-og iðnhönnuðir fara inn á svíð grafískrar hönnunar þá auglýsa grafískir hönnuðir að þeir hanni þvívíða hluti/vöruhönnun.²¹ Hér má velta því fyrir sér hvort að það eigi eftir að koma upp deilur um verkaskiptingu milli fagstéttu, sérstaklega ef kreppti verulega að á atvinnumarkaði.

¹⁹ Viðtal höfundar við Egil Egilsson. 6.11.2008

²⁰ Viðtal höfundar við Egil Egilsson.

²¹ www.icelanddesign.is/honnunarthjonusta. Sótt. 15.11.2008

Í viðtalini við Egil kom fram að nefnd var sett í það mál að skoða hvernig og hvort að vörus-og iðnhönnuðir ættu að vinna að því að starfsheitið verði löggilt. Sú nefnd hefur ekki unnið í málinu frekar. Einhverjar umræður hafa farið fram innan félagsins um hvort að löggilding gæti verið faginu til framdráttar á einhvern hátt eða ekki. Telur hann að meirihluti félagsmanna væri hlynntur löggildingu en að félagið hafi ekki bolmagn til þess að eyða miklum tíma eða peningum í málefnið um þessar mundir. Honum finnst að ungur aldur félagsins og það hve illa fagið er skilgreint standi í vegi fyrir að vinna við löggildingu geti hafist. Agli finnst að í löggildingu gæti falist ákveðin virðing, sambærilegir hópar hönnuða (eins og grafiskir hönnuðir) eru með löggilt starfsheiti.²²

Grafiskir hönnuðir

Félag íslenskra teiknara hafði frumkvæði að því að fyrir löggjafarþingið veturinn 2005-6 var lögð fram breytingartillaga á lögum nr.8/1996 um löggildingu nokkurra starfsheita sérfræðinga í tækni-og hönnunargeiranum. Við hóp hönnuða og tæknifræðinga bættust grafiskir hönnuðir. Lögin voru samþykkt í júní 2006 með öllum greiddum atkvæðum án umræðu á þinginu, það rann í gegn án athugasemda. Gildandi lög eftir samþykkt eru nr.84/2006.

Breytingartillagan fól það í sér að „grafiskur hönnuður” bættist við áður upptalinn lista hönnuða/arkitekta. Helstu rökin sem lögð voru fram í athugasemdum við frumvarpið voru þau að:

„Grafisk hönnun er í stuttu máli úthugsuð, tæknileg og skapandi framkvæmd. Hún er ekki bara einföld framleiðsla á myndefni heldur felur grafisk hönnun í sér greiningu, skipulagningu og framsetningu á myndrænum lausnum í verkefnum sem lúta að hvers kyns samskiptum.”²³

Á sama stað stendur að það sé nauðsynlegt að greina á milli þeirra sem hafa hlutið langa háskólamenntun og hinna sem hafa litla sem enga menntun að baki en kalla sig þó grafiska hönnuði og nefnd eru til sögunnar neytendasjónarmið.

²² Viðtal höfundar við Egil Egilsson. 6.11.2008

²³ Þingskjal 690. 463 mál. <http://www.althingi.is/altext/132/s/0690.html> Sótt 11.11.08

Það er talað um að margmiðlunarnám úr framhaldsskóla sé vinsæll valkostur en þar er um að ræða tölvunám sem stendur í tvö til tvö og hálftr ár.

„Fellur það nám undir tölvumiðlun en ekki listrænar hugmyndagreinar eins og þegar um grafiska hönnun er að ræða. Stutt námskeið í grafiskri hönnun sem tekur frá þremur mánuðum til eins árs jafngildir alls ekki því viðamikla námi sem grafískur hönnuður nemur á þremur námsárum í háskóla og hann er síðan krafinn um sem sérfræðingur í atvinnulífinu þar sem vinna þarf samkvæmt ýmsum lögum og reglum.“²⁴

Félag íslenskra teiknara var stofnað árið 1953 og voru í féluginu 261skráðir félagar í júlí 2008. Helstu markmið félagsins lutu að því helst að efla og styrkja atvinnugreinina. Í fyrstu fundargerð kemur fram að þeir sem stóðu að stofnuninni höfðu haft verðsamráð fyrir stofnun félagsins, en þannig samráð var ekki ólöglegt á þeim tíma. Þetta gerðu þeir til að sameina stéttina. Í 25 ára afmælisblaði félagsins sem gefið var út árið 1978 kemur fram að stjórnir FÍT hafi „...þráfaldlega reynt að fá stjórnvöld til að lögvernda starfsgrein félagsins en ekki tekist.“²⁵

Það hafa því liðið ansi mörg ár frá því að félagið fór fyrst að ræða við stjórnvöld um lögverndun á starfsgreininni þar til að loksins að starfsheitið var lögverndað, eða a.m.k. 50 ár.

Lögverndun á starfsheiti felur í sér að enginn nema sá sem hefur leyfi og þar með tilhlýðilega menntun, geti kallað sig viðkomandi starfsheiti eins og áður hefur komið fram. Þó getur fólk án þess að hafa titilinn grafískur hönnuður unnið við starfsgreinina án þess að hafa leyfi fyrir starfsheitinu. Starfsgreinin sjálf er sem sagt ekki lögvernduð, þ.e. að hver sem er getur unnið við grafísku hönnun bara ef hann kallar sig ekki grafískan hönnuð.

Í viðtali við Hörð Lárusson, núverandi formann Félags íslenskra teiknara þann 8. nóvember síðastliðinn kemur fram að hann telji að með tilkomu Listaháskóla Íslands og BA menntunar sem skólinn veitir í grafískri hönnun þá hafi farið að liðkast til varðandi það að fá starfsheitið lögverndað. Áður en BA námið kom til hafi fagið ekki verið kennt á landinu til háskólaprófs þó það hafi verið kennt við Myndlistar-og handíðaskóla Íslands sem auglýsingateiknun.

²⁴ Þingskjal 690, 463 mál.

²⁵ Svarta bókin. FÍT 25 ára. Félag íslenskra teiknara. 1978. Bls. 6

Með tilkomu mikillar aukningu á tölvueign og aðgengilegra forrita til grafískrar uppsetningar hafi stéttin fimmfaldast á stuttum tíma, allir gátu orðið grafískir hönnuðir og kölluðu sig slíka þó þeir hefðu aðeins grunnþekkingu á forritin og litla eða enga þekkingu í fagurfræðilegri uppsetningu, litafræði eða leturfræði.

Þetta var meðal annars ástæðan fyrir því að enn var farið af stað til að fá löggildinguna í gegn. Menn væntu þess að aukin virðing fyrir starfinu myndi fást með löggildingunni, að grafískir hönnuðir væru jafn mikils metnir og til dæmis arkitektar en þeir höfðu löggilt starfsheiti síðan árið 1937. Að mati Harðar hefur tilkoma löggildingar ekki haft snöggar breytingar í för með sér en hann telur þó að hægt og rólega skapist þekking viðskiptavina/almennings um hvað fagið raunverulega felur í sér og vitneskja um að að baki liggi 3 ára háskólanám í mörgum þáttum sem skipta máli við grafíkska hönnun. Neytendur ættu að gera greinarmun á faglærðum og ófaglærðum á sama hátt og neytendur treysta löglærðum rafvirkja til að vinna við rafmagn fremur en ólöglærðum.

Einhver hópur fólks hefur unnið við grafíkska hönnun frá því síðan áður en löggildingin tók gildi og titlar sig ennþá grafíkska hönnuði þó að hann hafi ekki viðurkennda menntun að baki titlinum. Stjórn félagsins veit af þessu fólk en hefur ekki gert neitt í því sambandi, þrátt fyrir að brot gegn lögnum varði við sektum samkvæmt 8. grein þeirra. Hörður telur að lögverndunin sem slík hafi ekki breytt vinnubrögðum grafískra hönnuða sem slík, heldur frekar að betri menntun feli í sér faglegri vinnubrögð. Að mati Harðar hefur sú staðreynd að starfsheitið er lögverndað ekki haft áhrif á laun grafískra hönnuða.²⁶

En hvað finnst menntuðum hönnuðum um það þegar fólk sem hefur enga eða litla menntun titlar sig vöruhönnuð eða iðnhönnuð, getur verið að þeim standi á sama þegar á reynir? Finnst þeim vera vegið að sér og sinni menntun þegar þeir verða vitni að slíku. Gerður er greinarmunur á því að starfa við þessar greinar og á því að nota titlana vöru-iðn- eða grafískur hönnuður.

14 útskrifaðir vöruhönnuðir og 18 nemar í vöruhönnun í Listaháskólanumfengu senda spurninguna: Finnst þér skipta máli þó að lítið eða ómenntað fólk í hönnun titli sig vöruhönnuð eða iðnhönnuð opinberlega? 30 svör bárust og voru þau öll á þá lund að öllum þeim sem svöruðu eru á móti því að fólk titli sig vöruhönnuð án þess að hafa

²⁶ Viðtal. Hörður Lárusson. 08.11.2008

menntun.²⁷ Höfundur hafði þó heyrt þá skoðun meðal félaga í Félagi íslenskra teiknara og Félagi vöru-og iðnhönnuða, að það sé í lagi þó að aðrir en þeir sem hafa fulla menntun gefi sig út fyrir að vinna við grafíkska hönnun eða vöru-og iðnhönnun. Þeir sem eru menntaðir ættu að geta sent frá sér betri vöru/þjónustu og kúnninn ætti að sjá muninn. Þarna er gengið út frá því að neytendur hafi forsendur til að þekkja muninn á „vel“ og „illa“ unninni vinnu og spurning hvort það eru raunhæfar væntingar til viðskiptavina almennt.

Hvaða áhrif hefur lögverndun starfsheitis fyrir hagsmuni neytenda?

Í umsögn Gísla Tryggvasonar, en hann sinnti embætti talsmanns neytenda árið 1996, um breytingu á lögum sem fólu í sér löggildingu á grafískri hönnun (um 463. mál, frumvarp til laga um breytingu á lögum nr. 8/1996 um löggildingu nokkurra starfsheita sérfræðinga í tækni- og hönnunargreinum með síðari breytingum, grafískir hönnuðir) gerir hann ekki athugasemdir við að grafískir hönnuðir fái löggildingu á starfsheitinu. Hann leggur hins vegar til að stéttum innan hönnunargeirans verði gert skylt að setja síðareglur. Að í skiptum fyrir lögverndun á starfsheiti sem veiti mikilvæg réttindi, verði unnið samkvæmt síðareglum sem fagfélögin setji til að tryggja fagleg vinnubrögð, að tryggt sé að staðið verði undir væntingum neytenda, enda hafi þeir einir rétt til að sinna verkefnum af þessari tegund, að aðeins þeir sem hafa lögverndun á starfsheiti geti tekið að sér verk innan tækni og hönnunargeirans. Ekki var þó farið eftir tillögum Gísla um að það yrði sett sem skilyrði að settar yrðu síðareglur.

„Vísað er til neytendasjónarmiða í athugasemdum í greinargerð með frumvarpinu. Í því sambandi vil ég vekja athygli á að löginn veita þeim, sem njóta löggildingar starfsheitis síns, ekki aðeins mikilvæg réttindi sem studd eru viðurlögum samkvæmt 8. gr. laganna; lögverndun sú sem löginn kveða á um er til þess fallin að gefa neytendum og öðrum viðskiptamönnum umræddra sérfræðinga væntingar um fagleg vinnubrögð og áreiðanlega viðskiptahætti. Algengt er að fagstéttir sem njóta löggildingar setji sér síðareglur og starfræki síðanefndir eða annað eftirlit með faglegum vinnubrögðum.“²⁸

²⁷ Útsend spurning til núverandi og fyrrverandi nemenda í vöruhönnun við LHÍ. Sent 04.11.2008

²⁸ www.talsmadur.is/Pages/274?NewsID=49 Sótt 20.okt.2008

Þess má geta hér að félag íslenskra teiknara (grafískir hönnuðir) setti sér síðareglur mörgum árum áður en löggildingin tók gildi.

Þegar Valgerður Sverrisdóttir þáverandi iðnaðarráðherra lagði málið fyrir Alþingi lagði hún á það áherslu að mikilvægt væri að greina á milli þeirra sem hlotið hafa menntun á framhaldsskólastigi og þeirra sem lokið hafa háskólaprófi í grafískri hönnun en fyrrgreint nám jafngildi alls ekki því viðamikla námi sem það er á háskólastigi en gerðar eru sérfræðikröfur á grafíkska hönnuði „...í atvinnulífinu þar sem vinna þarf samkvæmt ýmsum lögum og reglum.”²⁹

Kannski liggur vandamálið þarna, að 15 ára gutti sem kann á tölvur getur gert auglýsingu/brotið blað fyrir miklu minni peninga en það sem gengur og gerist á markaðnum. Kannski er nauðsynlegt að hafa skýr mörk á milli þeirra sem kunna á forritin og þeirra sem kunna að útfæra grafík á listrænan hátt. Hvort heldur er fyrir almenning og fyrir þá sem starfa í geiranum.

Menntun

Í nýjustu lögum um löggildingu nokkurra starfsheita sérfræðinga í tækni-og hönnunargeiranum, lögum nr.84/2006, er fjallað um menntun. Í lögunum er kveðið á um að fagfélög starfsgreinanna sem lögin fjalla um eigi að setja rammann utan um það hvaða menntun eigi að teljast fullnægjandi til að fólk geti talist til stéttarinnar. Ramminn sem félögin setja þarf að leggja fyrir iðnaðarráðherra til staðfestingar. Í lögunum er kveðið á um að fagfélögum sé falið að setja skýrar reglur um hvaða skólar teljist veita fullnægjandi menntun. Ráðherra beri síðan að halda skrá um alla sem hafa rétt til að bera starfsheitið.

Þeir sem hafa lokið BA prófi eða meistaraprófi í grafískri hönnun frá viðurkenndum íslenskum háskóla, lokaprófi í grafískri hönnun frá Myndlista- og handíðaskólanum

²⁹ Þingskjal 690. 463.mál. www.althingi.is/altext/132/s/0690.html. Sótt 01.11.08

eða Myndlistarskólanum á Akureyri fá sjálfkrafa leyfi ráðherra til að kalla sig grafíska hönnuði.³⁰

Þeir íslendingar sem hafa lokið prófi í erlendum skólum þurfa að bera beiðni um leyfi til starfsheitis á Íslandi undir iðnaðarráðuneytið. Ráðuneytið leitar þá umsagnar viðkomandi fagfélags. Ef félagið telur að viðkomandi menntun sé ekki nægjanleg og uppfylli ekki þær kröfur sem gerðar eru hér á landi getur það mælt gegn því að ráðuneytið veiti leyfi.

Með EES sáttmála sem Ísland er aðili að, hafa þeir erlendu ríkisborgarar, sem nota starfsheiti sem þeir hafa fengið í aðildarríki að samning um Evrópska efnahagssvæðið eða samningi Fríverslunarsamtaka Evrópu og Færeýjum, sama rétt og þeir sem hafa menntað sig hérlandis. Eitt af markmiðum sáttmálans er:

„.... að afnema höft á frelsi til futninga fólks og þjónustu milli aðildaríkja. Þetta þýðir meðal annars að ríkisborgarar í aðildarríkjunum geta lagt stund á starfsgrein sína, á eigin vegum eða annarra, í öðru aðildarríki en þar sem þeir hlutu starfsmenntun sína og hæfi.”³¹

Þessi samningur felur það í sér að sá sem hefur hlotið nám í einu aðildarlandanna og fengið tilskilin starfsleyfi í því landi nýtur löggildingar í gistiandinu. Yfirvöld í gistiandinu geta ekki neitað fólkum um að stunda starfsemina þó að starfið sé ekki lögbundið í upprunalandinu en að því tilskildu að viðkomandi hafi unnið við fagið í fullu starfi í tvö ár á síðastliðinn tíu árum og geti sýnt fram á vottorð um menntun og hæfi sem gefin hafa verið út af ábyrgum aðilum í upprunalandinu.

Það þýðir í raun að sá sem hefur leyfi til að kalla sig tilteknu starfsheiti í einu Evrópulandi á að geta það í öðru. Lög eru sett af löggjafarþingum í hverju landi fyrir sig og í lögnum er kveðið á um hvaða menntastofnanir og hvaða áfangar innan þeirra uppfylli skilyrði fyrir notkun starfsheitisins.³²

Með samþykkt 89/48/EBE er verið að koma á „.... almennu kerfi til viðurkenningar á prófskírteinum sem veitt eru að lokinni sérfræðimenntun og starfsþjálfun á æðra skólastigi sem staðið hefur að minnsta kosti í þrjú ár.”³³

³⁰ Lög nr.84/2006

³¹ Stjórnartíðindi EES-gerðir. Nr. S 31/1993. Bls. 1

³² <https://webgate.ec.europa.eu/regprof/index.cfm?fuseaction=regProf.home> Sótt 10.11.2008

³³ Stjórnartíðindi EES-gerðir. Nr. S 31/1993. Bls. 1

Rent seeking, rentusókn.

Við fyrstu sýn getur það virst sem svo að það séu eingöngu eiginhagsmunir sem ráða því hvort að menntað fólk í tilteknu fagi vill að bara þeir sem hafa menntað sig geti notað ákveðin starfsheiti.

Hugtakið rentusókn kemur úr hagfræði og hefur verið notað til að skoða hagfræðileg fyrirbæri í samféluginu. Það felur í sér að einstaklingar og/eða félagasamtök nota þá krafta sem þau hafa til þess að hafa áhrif á stjórnvöld á þann hátt að þau breyti lögum og reglum einstaklinga/félagasamtaka í hag, að þeir hljóti meiri óbeinan eða beinan hagnað með tilkomu nýrra reglna eða laga. Einstaklingar og félög nota þá bæði krafta og fjármagn í þessa vinnu sem væri hægt að nýta til hagnýtrar framleiðslu.

„.... með því að beita þrýstingi er miðað að því að hvetja stjórnvöld til að endurskoða ríkjndi eignaréttindi eða að koma á nýjum réttindum. Til dæmis, í tilviki þar sem lagt er til að öll nema eitt fyrirtæki missi rétt til að framleiða og selja tiltekna vöru eða þjónustu.”³⁴

Sem dæmi má nefna þegar lagt er til að eitthvert eitt fyrirtæki hafi rétt umfram önnur til að framleiða ákveðna vöru. Það sama á við þegar stjórnvöld samþykkja að setja innflutningstolla á vöru til að vernda sömu vöru sem framleidd er í landinu. Í greininni er fjallað um að rentusókn er það þegar einstaklingar eða hópur hagsmunaaðila reyna að auka eigin hagnað sem hefur þau áhrif að á sama tíma dregur úr hagnaði annarra í samféluginu.³⁵

Ef við skoðum þetta út frá því að fagstétt sæki um löggildingu starfsheitis þá er er það langt ferli. Það fer vissulega kraftur og peningar í það að skilgreina fagið, semja frumvarp til laga, leita eftir umsögnum um frumvarpið til fagaðila (eins og talsmanns neytenda, önnur nálæg fagfélög), fjalla um frumvarpið á Alþingi og koma því síðan til framkvæmda.

Ef við skoðum hugtakið rentusókn og hvað það felur í sér koma upp í hugann neikvæð gildi, eins og einokun, skerðing á atvinnufrelsi og minni samkeppni. Er það

³⁴ Michael A. Brooks, Ben J. Heijdra. *An Exploration of Rent Seeking* University of Tasmania. 2001 „....by lobbying is aimed at urging governmental bodies to redefine existing property rights, or to establish new property rights. For example, in the case of a proposed monopolization of an industry all but one of the existing firms will lose the right to produce and sell a certain commodity.”

³⁵ Michael A. Brooks, Ben J. Heijdra. *An Exploration of Rent Seeking*.

að sækjast eftir lögverndun starfsheitis skylt þessu sem talið var upp hér að frama, að fagfélag sé að nota orku í að fá landslögum breytt til hagsbóta fyrir félagsmenn sína? Það sem fólk fær með lögverndun er réttur, lögbundinn réttur til að nota starfsheiti, hálfgert einkaleyfi á starfsheitið. Hvatar þeir sem liggja að baki rentusókn eru oftast þeir að hópur manna sér ofsjónum yfir því sem annar hópur fær. Dæmi: Hópur manna kallar sig grafiska hönnuði. Hluti hans er menntaður til að hanna grafík og hinn ekki. Menntaði hópurinn sættir sig illa við að ómenntaði hópurinn geti farið um markaðinn og gengið að verkefnum á sama hátt og þeir sjálfir og oftar en ekki undirboðið verkin. Menntaði hópurinn gengur í það að landslögum er breytt á þá lund að þeir einir fá að kalla sig grafiska hönnuði þannig að enginn vafi leiki á því lengur að þeir eru menntaði hópurinn og geta boðið í verk sem slíkir.

Almannahagsmunir

Í umsögn talsmanns neytenda við breytingu á lögum um lögverndun starfsheita í hönnunargreinum segir hann meðal annars: „Reglur um lögverndun takmarka það atvinnufrelsi sem annars ríkir í landinu skv. 1. mgr. 75. gr. stjskr. og geta um leið dregið úr frjálsri samkeppni um þau verk sem þessar starfsstéttir sinna.”³⁶ En í 75.grein í stjórnarskrá íslenska lýðveldisins segir: „Öllum er frjálst að stunda þá atvinnu sem þeir kjósa. Þessu frelsi má þó setja skorður með lögum, enda krefjist almannahagsmunir þess.”³⁷

Hér má spyrja hvort að það sé raunin að almannahagsmunir liggi alltaf að baki því hvort að fagstétt hafi lögverndað starfsheiti eða ekki.

Ætti það þá ekki að vera hlutverk stjórnvalda hafa frumkvæði að því að vernda þegna landsins með því að lögvernda þau störf sem fela það í sér að almenningi geti stafað hætta af því að ef sá sem sinnir því hefur ekki tilskilda menntun.

Er jafn mikilvægt að starf eins og vöruhönnuður eða grafiskur hönnuður sé lögverndað eins og læknir? Það er ekki eins mikið í húfi eða hvað? Þar sem líf og limir, andleg og líkamleg heilsa kemur við sögu fagstéttar er skiljanlegt að við sem

³⁶ www.talsmadur.is/Pages/274?NewsID=49 Sótt 20.okt.2008

³⁷ Strjórnarskrá Íslands. 75. grein

neytendur viljum hafa einhverja tryggingu fyrir því að fagaðilinn sem við leitum til kunni vel til verka.

Í málsskjölum með lögum nr. 24/1985 um starfsheiti og starfsréttindi heilbrigðisstéttar segir orörétt:

„Engum blandast hugur um að störf þau, sem heilbrigðisstéttir vinna, eru vandasöm og skiptir miklu að rétt sé að þeim staðið hvað snertir kunnáttu og leikni. Er ekki lengur umdeilt að slíku verði best náð með því að löggjafinn kveði sérstakleg á um ábyrgð þessara aðila.”³⁸

Starfsheitið grunnskólakennari

Strafsheitið grunnskólakennari var lögverndað árið 1986 með grunnskólalögum³⁹ og með þeim er tryggt að einungis þeir sem hafa til þess tilskilin réttindi geti kallað sig grunnskólakennara. Þetta á að tryggja fagmennsku í grunnskólum landsins, að allir sem þar starfa við að kenna börnum hafi til þess faglega þekkingu. Það gekk ekki þrautalaust fyrir sig fyrir Kennarafélag Íslands (fyrirrennari Kennarasambands Íslands) að fá það í gegn að starfsheitið yrði lögfest og hafði málið áður komið til kasta Alþingis.

Undanfari málsins var sá að víða um land var meirihluti kennara ekki með kennaramenntun og óttuðust sumir að um frekari kennaraskort yrði að ræða ef starfið yrði lögverndað, að það myndi hreinlega ekki fást nógu margir með löggilda menntun. Menn höfðu áhyggjur af því að prestar mættu ekki kenna kristinfræði eins og tíðkaðist á þessum tíma, smiður mætti ekki kenna smíðar og svo framvegis án þess að hann hefði til þess kennaramenntun.

En það kemur fram í ræðum á Alþingi frá þessum tíma, er frumvarpið var til umfjöllunar, að laun kennara hafi verið það lág að þeir hafi farið til annarra starfa og réttindalausir kennrarar fyllt stöður þeirra í heilu byggðarlögunum.

Í ræðu sinni sem þáverandi menntamálaráðherra, Sverrir Hermannsson flutti er hann mælti með frumvarpi um lögverndum á starfsheiti kennara og skólastjóra, segir hann að lögverndun hafi lengi verið baráttumál kennara og það sé sjálfsgagt að koma til móts við kröfur þeirra. Hann lýkur þó ræðunni á eftirfarandi: „Réttindi eru út af fyrir

³⁸ Lög nr.24 1985.

³⁹ Lög nr.86 1986

sig engin trygging fyrir því að kennari sé góður, en þó eru réttindi að öðru jöfnu eftirsóknarverð og rétt að hvetja þá sem ætla sér að leggja kennslu fyrir sig til að afla sér viðeigandi menntunar.⁴⁰

Í frumvarpinu er gert ráð fyrir því að þeir sem störfuðu við skólana þegar lögjin tóku gildi, fengju tækifæri til þess að mennta sig og þyrftu ekki að víkja úr starfi. Menn væntu þess að með lögnum myndi skólastarf í landinu eflast og hagur kennarastéttarinnar aukast.⁴¹

Önnur sjónarmið komu þó fram. Efast var um tilgang löggildingarinnar og töldu menn það hefta frelsi fólks til atvinnu. Hvar myndi það enda ef allar stéttir væru með löggildingu og enginn mætti vinna nema hafa til þess lögboðinn rétt? Friðrik Sóphusson var einn þeirra sem ræddu þau mál á Alþingi.

„Ég óttast að með lögbindingu á borð við þá sem við erum að gera núna, þar sem er verið að veita ákveðinni stétt einhliða rétt, án þess að nokkrar skyldur komi í staðinn samkvæmt lögnum, séum við að opna dyrnar fyrir því að enn fleiri stéttir fylgi á eftir.“ Kemur einnig fram í ræðu Friðriks að menn hafi í fullri alvöru komið fram með hugmyndir um að aðeins þeir sem eru með búfræðinám að baki geti stundað búskap.⁴²

Í ræðu sinni talaði hann um hömlur í atvinnu og hvort ekki sé nóg að menn hafi pappíra um menntun og þekkingu sem þeir hafa hlotið í skóla. Stundum séu menn færir um að sinna starfi án þess að menntun liggi að baki en löggilding hefti það frelsi.

„Mergurinn málsins er hvort ofan á þá þekkingu og það nám sem menn taka út í skólum þurfi virkilega að fá lögverndaðan stimpil til þess að menn fái að starfa þegar jafnvel stundum stendur svo á að hægt er að leita til jafnvel betri manna...“⁴³

Ólafur Þ. Þórðarson bendir á aðra leið til að tryggja fagmennsku „[Ég. Inniskot höfundar] ...mælist til þess að við Íslendingar eigum að hverfa frá því þjóðfélagi sem lögverndar starfsheiti og taka upp fjráslegri starfshætti í þessum efnum því að menntunin mun eilíflega veita forgang sé um raunhæfa þekkingu að ræða.“⁴⁴

⁴⁰ Sverrir Hermannsson. Ræða á Alþingi. 108 löggjafarþing. 19.03.1986

⁴¹ Hjörleifur Guttormsson. Ræða á Alþingi 108 löggjafarþing. 19.03.1986

⁴² Friðrik Sóphusson. Ræða á Alþingi 108. löggjafarþing. 18.04.1996

⁴³ Friðrik Sóphusson. Ræða á Alþingi 108. löggjafarþing. 18.04.1996

⁴⁴ Ólafur Þ. Þórðarson. Ræða á Alþingi. 108. löggjafarþing 18.04.1986.

Það sem greinir grunnskólakenna frá mörgum öðrum stéttum er að starfsvettvangurinn sjálfur er lögverndaður með lögum nr. 66/1995 um grunnskóla en þar er kveðið á um að aðeins þeir sem hafa leyfi ráðherra til að kalla sig grunnskólakennara fái starf í grunnskólum við kennslu. Það er því starfsvettvangurinn sjálfur sem er lögverndaður. Þó má veita undanþágu frá þessu ef grunnskólakennari fæst ekki til kennslu en þó má aðeins ráða viðkomandi í eitt ár í senn.

Grunnskólalögin og lög um lögverndun grunnskólakennara gera það að verkum að sé réttindalaus kennari í starfi þegar kennari með réttindi sækir um skuli sá réttindalausi víkja fyrir hinum menntaða.⁴⁵

Samtök hönnuða í Bretlandi

Í tilskipun nr. 89/48/EBE sem felld var inn í íslenskt lagakerfi með lögum nr. 83/1993 um viðurkenningu á menntun og prófskírteinum er tekið fram að starfsemi teljist vera lögvernduð ef hún er stunduð af félagsmönnum í samtökum eða félögum sem vinni að því að halda uppi gæðakröfum og hafa fengið sérstaka útnefningu yfirvalda í viðkomandi ríki. Ef samtökin/félögin veita félagsmönnum sérstaka viðurkenningu og nafnbót og tryggja að félagar fari eftir siðareglum sem þau hafa sett, uppfylla þau skilyrði til lögverndunar.⁴⁶ Hér á eftir er sagt frá hvernig bretar „vernda” starfsheitið hönnuður á þennan hátt.

Hvorki iðnhönnun né vöruhönnun eru lögbundin starfsheiti eins og við þekkjum það í Bretlandi. Síðan 1976 hafa hönnuðir hins vegar getað gengið í samtök hönnuða sem veita þeim ákveðinn status, þeir merkja sig með félaginu og gefa þar með til kynna að þeir séu menntaðir. Skilyrði fyrir inngöngu í samtökin eru þau að hönnuðir þurfa að mæta fyrir sérstaka matsnefnd samtakanna. Þá þarf fólk að hafa viðurkennda menntun, BA, BSc, BTEC HND í hönnun og þurfa að hafa unnið við hönnun í a.m.k. 3 ár. Ef fólk hefur hins vegar ekki tilskilda menntun þarf starfsreynslan að vera a.m.k. 5 ár.⁴⁷

⁴⁵ Lög nr. 66/1995

⁴⁶ Stjórnartíðindi EB. Nr. L 19/16. 1989.

⁴⁷ http://www.csd.org.uk/membership/mcsd_member.jsp Sótt 10.10.08

Fagfélagið Chartered Society of Designers í Bretlandi gefur meðlimum sínum leyfi til að nota einkennisstafina MCSD á eftir nafni hönnuðarins (member of chartered society of designers). Með því eru hönnuðurnir að gefa til kynna að þeir hafi uppfyllt skilyrði félagsins. Samtökin telja að með þessu sé verið að tryggja viðskiptavinum fagleg vinnubrögð. Skammstöfunin er skráð vörumerki og félögum einum leyfilegt að nota það. Borin er mikil virðing fyrir þessari nafnbót sem hönnuðir geta tekið sér eftir að matsnefnd hefur samþykkt viðkomandi.⁴⁸

Hægt er að sækja um aðra aðild að samtökunum en það er Fellowship, sem hefur æðra gildi en Membership en þar er leitað að einstökum faglegum hæfileikum.

„Til þess að öðlast Fellowship munu matsaðilar leita eftir einstökum faglegum starfshæfileikum, miklum sköpunarkrafti og sýnilegum skilningi á stjórnun og viðskiptum.”⁴⁹

Þeir sem geta sótt um Fellowship aðild þurfa að hafa unnið í 5 ár við fagið en í 7 ár ef þeir uppfylla ekki skilyrði um menntun.⁵⁰

Virðing sú sem borin er fyrir nafnbótinni hlýtur að byggjast á því að þekking viðskiptamanna/almennings sé til staðar um gildi hennar. Skammstöfunin sem slik segir fólk ekki mikið um hve mikla virðingu það ætti að bera fyrir henni ef fólk veit ekki hvað hún felur í sér. Þarna kemur til þess að samtökin upplýsi samfélagið um hvað stendur að baki þess að hönnuður beri þennan titil.

Á heimasíðu samtakanna er hægt að senda inn fyrirspurnir um það hvort að einhver hönnuður sem notar skammstöfunina hefur leyfi til þess og einnig er hægt að kæra þann sem fólk grunar um að sé að misnota hana.

Hér er kannski á ferðinni frjálslegri aðferð, eins og Ólafur P. Þórðarson talar um í ræðu sinni á Alþingi (sjá bls. 18), við að tryggja fagleg vinnubrögð án þess að

⁴⁸ http://www.csd.org.uk/about_us/history.jsp Sótt 10.10.08

⁴⁹ http://www.csd.org.uk/membership/mcsdfcsd_misuse.jsp Sótt 10.10.08

„The affix MCSD and FCSD is therefore highly valued amongst designers and relied upon by members of the business community and public to identify those who practice professionally and operate to a strict Code of Conduct.”

⁵⁰ http://www.csd.org.uk/membership/fellow_fcsd.jsp Sótt 10.10.08

„In order to award Fellowship, the assessors will be looking for exceptional professional practice skills, a high degree of creativity and demonstrable management and business understanding.”

þarf að gera greinarmun á þeim sem eru menntaðir og þeim sem eru það ekki. Þá er spurning hvort að það liggi ekki hjá fagfélögunum að fræða og upplýsa neytendur og markaðinn um hvaða menntun og þekking liggur að baki starfsheiti og með því komi sú virðing sem ætti að vera borin fyrir því.

Þó að starfsheiti sé lögverndað þá þýðir það ekki endilega að aðeins þeir sem bera það starfsheiti starfi við viðkomandi grein. Það er misjafnt eftir greinum hvort að starfið sjálfst er lögverndað. Eins og fjallað hefur verið um hér að framan þá er starf eins og grunnskólakennsla lögverndað, ekki bara starfsheitið sjálfst. Það má ekki kenna í grunnskólum nema hafa fullnægjandi menntun eða fá til þess sérstaka undanþágu frá matsnefnd í menntamálaráðuneytinu og þá er notað starfsheitið leiðbeinandi. Í stétt eins og grafiskri hönnun má hver sem er vinna við að hanna grafík, bæði innan og utan fyrirtækja sem selja þannig hönnunarþjónustu. Hann verður að nota annað starfsheiti, má kalla sig hönnuð til dæmis. Í arkitektúr gilda aðrar reglur. Aðeins þeir arkitektar sem hlutið hafa sérstakt leyfi iðnaðarráðuneytis mega skrifa undir teikningar og leggja fyrir byggingarnefndir. Starfsvettvangur arkitekta nýtur því lögverndar frekar en annarra stétta innan hönnunargeirans.

Hvort að starfsheiti er löggilt virðist ekki hafa áhrif á laun þeirra sem starfa innan tiltekinna fagstéttu, alla vega gátu aðspurðir ekki séð það og voru þar sammála.

Er það eiginhagsmunasemi hjá þeim sem hafa menntað sig ef þeir vilja að þeir einir hafa leyfi til að kalla sig ákveðnu starfsheiti. Það má kannski segja það við fyrstu sýn og beindi sú hugsun sjónum höfundar að rentusókn, en það er mat höfundar að það liggi einnig aðrar ástæður að baki, eða eigi að gera það að minnsta kosti. Eins og það að tryggja viðskiptavinum fagmennsku. Það má þó kannski segja að arkitektar hafi beitt rentusókn, þar sem engir aðrir en þeir mega skrifa uppá teikningar og sitja þeir einir að því að teikna hús. Þó má koma með þau rök á móti að það geti varðað við almannahagsmuni ef starfið er ekki innt vel af hendi. Hús gætu hrunið, lekið og haft aðra dýrkeypta galla ef ekki er rétt að málum staðið. Það eru einmitt almannahagsmunir sem stjórnvöld eiga að standa vörð um og eiga þau að sjá til þess að atvinnufrelsi ríki meðal þegnanna nema það frelsi ógni þeim almannahag.

Með því að skoða íslensk lög og fagstéttir þá sést að hér á landi er hefð fyrir því að starfsheiti séu lögvernduð. Þegar það er haft í huga liggur beinast við að Félag vörug og iðnhönnuða geti siglt í kjölfarið á Félagi íslenskra teiknara og fengið löggildingu með sömu rökum og studdu lagasetningu á starfsheitinu grafískur hönnuður. Vöru- og

Heimildaskrá:

Bækur og tímarit:

- Alfræðisafn AB. 3.bók *Könnun Geimsins*. Þýðendur Baldur Jónsson, Gísli Halldórsson. Almenna bókafélagið. 1966.
- Haraldur Helgason. Ritstjóri. *Arkitektatal*. Þjóðsaga. 1997.
- Michael A. Brooks, Ben J. Heijdra. *An Exploration of Rent Seeking* University of Tasmania. 2001
- *Svarta bókin. FÍT 25 ára*. Félag íslenskra teiknara. 1978
- Hjalti Geir Kristjánsson í viðtali við Elsu Ævarsdóttur. *Innanhússarkitektúr í fimmtíu ár, FHÍ*. Dreift með Morgunblaðinu. Árvakur. 2005.
- *Magma /Kvíka*. Sýningarskrá. Ritstjórn: Þórhildur Elín Elínardóttir, Hafþór Yngvason, Guðbjörg Gissurardóttir. Listasafn Reykjavíkur. Bls. 4

Íslensk lög:

- Lög nr.24 1985.
- Lög nr. 24/1937
- Lög nr.44/1989
- Lög nr.48/1993
- Lög nr.66/1995
- Lög nr. 62/1986
- Lög nr.84/2006
- Lög nr.86 1986
- Strjórnarskrá Íslands. 75. grein

Gögn frá Alþingi:

- Ólafur Þ. Þórðarson. Ræða á Alþingi. 108. löggjafarþing 18.04.1986.
- Sverrir Hermannsson. Ræða á Alþingi. 108 löggjafarþing. 19.03.1986.
- Hjörleifur Guttormsson. Ræða á Alþingi 108 löggjafarþing. 19.03.1986.
- Friðrik Sophusson. Ræða á Alþingi 108. löggjafarþing. 18.04.1996.
- Friðrik Sophusson. Ræða á Alþingi 108. löggjafarþing. 18.04.1996.
- Stjórnartíðindi EB. Nr. L 19/16. 1989
- Stjórnartíðindi EES-gerðir. Nr. S 31/1993.

- Þingskjal 690. 463.mál.

Vefsíður:

- Guðmundur Oddur Magnússon. www.teiknarar.is. Sótt 10.nóvember2008
- http://www.csd.org.uk/about_us/history.jsp Sótt 10.10.08
- http://www.csd.org.uk/membership/fellow_fcsd.jsp Sótt 10.10.08
- http://www.csd.org.uk/membership/mcsd_member.jsp Sótt 10.10.08
- http://www.csd.org.uk/membership/mcsdfcsd_misuse.jsp Sótt 10.10.08
- <http://www.honnunardeild.lhi.is> Sótt 13.11.2008
- <http://www.icelanddesign.is/honnunarmidstod/> Sótt 14.11.2008
- <http://www.icelanddesign.is/honnunarthjonusta>. Sótt. 15.11.2008
- <http://www.lexis.hi.is/cgi-bin/ritmal/leitord.cgi> Sótt 11.11.08
- <http://lhi.is/skolinn/soguagrip/> Sótt 13.11.2008
- <http://www.talsmadur.is/Pages/274?NewsID=49> Sótt 20.okt.2008
- <https://webgate.ec.europa.eu/regprof/index.cfm?fuseaction=regProf.home> Sótt 10.11.2008

Fyrirlestur:

- Elísabet Ingvarsdóttir. *Íslensk húsgagnahönnun*. Fyrirlestur í Listaháskóla Íslands. 11.11.2008

Viðtal höfundar:

- Viðtal höfundar við Hörð Lárusson. 08.11.2008
- Viðtal höfundar við Egil Egilsson. 06.11.2008

Annað:

- Samþykkt lög Félags vöru-og iðnhönnuða. Úr gögnum félagsins. 2008
- Útsend spurning til núverandi og fyrrverandi nemenda í vöruhönnun í LHÍ.
Nóvember 2008.